

Koninklijke Nederlandse Beroepsorganisatie van Accountants
Antonio Vivaldistraat 2-8
1083 HP AMSTERDAM

Per e-mail: consultatie-wet-en-regelgeving@nba.nl

Rotterdam, 21 juni 2022

Kenmerk: PE/brnbawg22-06-21hdh

Reactie op consultatiedocument **Handreiking Rapporteren in de sectie ‘Controleaanpak frauderisico’s’ in de controleverklaring**

Geachte heer/mevrouw,

Ernst & Young Accountants LLP heeft kennis genomen van het consultatiedocument ‘Handreiking Rapporteren in de sectie ‘Controleaanpak frauderisico’s’ van 25 april 2022. Graag maken wij gebruik van de gelegenheid hierop te reageren. We zijn ons bewust van het feit dat de reactietermijn is verstreken, waarvoor op voorhand onze excuses.

Wij onderschrijven het belang van transparante verantwoording door de accountant en alle andere partijen in de keten. Fraude en ook continuïteit zijn maatschappelijke thema’s waar wij als accountants een belangrijke rol in kunnen spelen. In de praktijk blijkt behoefte aan uitleg over de hoe de gewijzigde standaard 700 toe te passen. Wij onderschrijven het belang van nadere duiding, in dit geval via een handreiking.

Naast de beantwoording van de specifieke consultatievragen, willen we graag een aantal algemene aandachtspunten delen:

- Eind 2021 is de aangepaste Standaard 700 gepubliceerd. Nu werkt de NBA aan twee handreikingen voor het toepassen van de gewijzigde standaard. Wij geven de NBA graag in overweging of er andere mogelijkheden zijn om de toepassing van een (wijziging in een) standaard te faciliteren, bijvoorbeeld in de vorm van toepassingsgerichte en overige verklarende teksten bij de Standaard. Het is niet wenselijk om eerst een Standaard te publiceren en de uitleg over de toepassing ruim een half jaar later definitief te maken terwijl de Standaard feitelijk met onmiddellijke ingang van toepassing was.
- De NBA consulteert zowel de handreiking die gaat over het rapporteren over de controleaanpak frauderisico’s als de handreiking die gaat over de controleaanpak continuïteit. Hoewel de onderwerpen verschillend zijn, heeft het onze voorkeur de aanpak en uitwerking zoveel mogelijk gelijk te laten lopen omdat beide handreikingen uiteindelijk gekoppeld zijn aan een zelfde initiatief van de NBA. Eenduidigheid vergroot de effectiviteit van de implementatie en toepassing van Standaard 700.
- De handreiking bevat een aantal ‘aanbevelingen’. Wij geven in overweging of dergelijke aanbevelingen thuishoren in een handreiking. Dit met name gezien de (formele) status van een handreiking.
- Wij hebben eerder een reactie gegeven op de consultatie van de aanpassing van Standaard 700. Een deel van de reactie die destijds is gedeeld, geldt ook voor de handreiking die voorligt. Wij zullen deze zo min mogelijk

herhalen. Wel vragen wij nadrukkelijk om de eerder gemaakte opmerkingen, voor zover niet verwerkt in Standaard 700, onderdeel te laten zijn van de evaluatie van Standaard 700 die de NBA heeft toegezegd.

- Maatschappelijk belang: het gaat uiteindelijk niet om wat wij als accountants graag willen, maar het is van belang na te gaan wat de gebruikers van onze verklaringen wensen. Hierbij vragen wij nadrukkelijk aandacht voor het niet-OOB domein. Wij adviseren u om de gebruikers van de controleverklaring te betrekken in de uitwerking (en daarmee de toepassing) van de Standaard. Onderdeel hiervan is de vraag of de gebruikers van de jaarrekening geholpen zijn met uitvoerige (ongetwijfeld goed overwogen) vaktechnische afwegingen, of dat gebruikers bijvoorbeeld op zoek zijn naar beantwoording van de vraag ‘was er sprake van een concrete fraude?’, of bijvoorbeeld ‘had de accountant aanleiding om een forensisch expert in te schakelen en wat kwam daaruit?’.

Wij zullen hierna specifiek ingaan op de door u gestelde consultatievragen.

Consultatievragen

1 Is de (verkorte) toelichting van Standaard 240 als achtergrondinformatie voor u voldoende (hoofdstuk 4)?

Wij achten deze verkorte toelichting voldoende duidelijk. Het is ook niet bedoeling van een handreiking om de volledige tekst van Standaard 240 over te nemen.

Overigens lijkt in paragraaf 4.4 nog een verwijzing naar Standaard 315 te ontbreken. In de beschreven situatie “Als de accountant van mening is dat de voornaamste risico’s niet volledig zijn *opgenomen in het bestuursverslag (...)*” is het relevant om op te merken dat als dit het gevolg is van het onvolledig *identificeren* van frauderisico’s in de risicoanalyse van de onderneming, de accountant de implicaties hiervan overweegt op grond van Standaard 315, paragraaf 22 en 23. Standaard 315, paragrafen A97 en A98 leggen het belang daarvan uit.

2 Zijn de verschillende scenario’s (hoofdstuk 5) voldoende duidelijk en in de praktijk hanteerbaar?

De scenario’s zijn duidelijk en hanteerbaar. Graag maken wij wel een aantal opmerkingen bij dit hoofdstuk:

- Er wordt gesproken over ‘weinig tot veel significante aandacht’. Naast dat dit taalkundig niet juist is, zouden wij dicht bij de Standaard blijven en spreken van wel of geen significante aandacht. De suggestie dat er weinig aandacht is voor een onderkend frauderisico willen wij vermijden.
- In de eerste alinea van hoofdstuk 5, vierde regel, zouden wij daarom het woord (significante) daarom achterwege laten. Wij zijn het eens met de duiding dat meer aandacht zou moeten leiden tot een uitgebreidere beschrijving van de werkzaamheden en de onderkende risico’s.
- In de handreiking is niet expliciet vermeld of het gaat om de component inherent fraude risico (voordat rekening wordt gehouden met de eventueel daarop betrekking hebbende interne beheersingsmaatregelen) en de initiële verwachtingen van risico’s of ook om de component interne beheersingsrisico. In de vierde alinea van hoofdstuk 5 (“Ter illustratie...”) wordt onder andere uitgegaan van een effectieve interne beheersing. Kan hieruit worden afgeleid dat de NBA aanbeveelt om uit te gaan van de zowel de componenten inherent risico (op fraude) als het interne beheersingsrisico in samenhang? Met andere woorden gaat het om de uiteindelijke uitkomsten van het risico-identificatie- en inschattingsproces en niet zozeer om de initiële verwachtingen?
- De scenario’s geven een duidelijke toelichting voor de verschillende scenario’s, maar het is belangrijk te blijven benadrukken dat het scenario’s zijn en dat per cliënt en controleverklaring een specifieke toepassing moet worden gemaakt. De scenario’s moeten niet gaan functioneren als ‘dit zijn de varianten en anders niet’.
- Alleen bij scenario 3 en 4 lijkt een verwijzing naar de financiële overzichten en/of bestuursverslag van toepassing. In de andere scenario’s lijkt het ook niet onlogisch om deze verwijzing op te nemen (tenzij alleen het risico van management override wordt onderkend).

3 Voorziet u problemen met het beginsel van vertrouwelijkheid (hoofdstuk 6)

Vertrouwelijkheid is een van de belangrijke pijlers van het accountantsberoep. Dat kan mogelijk op gespannen voet komen te staan met de behoefte aan meer transparantie. Wij zijn van mening dat voor het getrouwe beeld of inzicht van gebruikers relevante informatie moet worden opgenomen door de entiteit die de jaarrekening opstelt. Hoofdstuk 6 lijkt verder niet in te gaan op de mogelijkheid dat de entiteit via een persbericht, bericht op de website, medewerking aan een artikel of anderszins een relevante aangelegenheid heeft gecommuniceerd, anders dan via de jaarrekening of het bestuursverslag, of dat een relevante aangelegenheid al door een gezaghebbende (toezichts)instantie is gecommuniceerd (bijvoorbeeld een boetebesluit).

Wij hebben in onze reactie op de aanpassing van de controlestandaard gewezen op het belang van het uitwerken van het begrip vertrouwelijkheid in relatie tot de aanpassing van Standaard 700. Wij hebben begrepen dat de NBA hieraan werkt.

Voor de volledigheid nemen we die reactie over:

‘Wij vinden het belangrijk dat de NBA voor deze vraag extern juridisch advies inwint. Los van de juridische beoordeling, zal in veel van dergelijke situaties de accountant impliciet of expliciet wel nieuwe informatie verstrekken. Die nieuwe informatie zit onder meer in het benoemen van het onderkende risico en in de verwachting die in het consultatiedocument wordt geformuleerd ‘Het spreekt voor zich dat de relevantie van het opnemen van bevindingen toeneemt naarmate de observaties voor belanghebbenden onmisbaar zijn voor het inzicht in de controlewerkzaamheden.’ Denk hierbij aan situaties waarbij gedurende de controle een materiële fraude wordt geconstateerd die uiteindelijk door de onderneming adequaat wordt opgevolgd en daarmee het getrouwe beeld niet wordt beïnvloed. De onderneming heeft dan geen verplichting om iets toe te lichten, maar op grond van de voorgestelde aanpassing in de Standaarden, zou men van de accountant een uitgebreide uiteenzetting van de fraude en daarvoor verrichte werkzaamheden verwachten. Wij adviseren de NBA een aantal van dit soort situaties uit te werken en te laten beoordelen.’

4 Zijn de voorbeeldteksten behulpzaam – rekening houdend met het feit dat wij beogen te voorkomen dat boilerplate-teksten worden gebruikt – zodat iedere sectie Controle-aanpak frauderisico’s cliënt- en opdrachtspecifiek wordt gemaakt?

Voorbeeldteksten zijn zeker behulpzaam. Wij geven ter overweging of deze niet als bijlage bij de handreiking moeten worden opgenomen omdat voorbeelden in de loop van de tijd mogelijk worden aangepast. De eerste controleverklaringen in en buiten het OOB-domein zijn beschikbaar. De analyse daarvan levert mogelijk nieuwe inzichten op. Om daarvoor elke keer de handreiking aan te passen, lijkt ons wat ver te gaan.

Het is behulpzaam om te duiden hoe de voorbeeldteksten in hoofdstuk 7 zich verhouden tot de scenario’s in hoofdstuk 5 en hoofdstuk 8. Bovendien lijkt niet voor ieder scenario een voorbeeldtekst uitgewerkt.

Met betrekking tot de voorbeelden hebben wij de volgende opmerkingen:

Voorbeeld 1

Indien management override significante aandacht vereist, maar het risico niet concreet wordt gemaakt (zie Standaard 240.A26), dan beschrijft de accountant feitelijk hier de gehele controleaanpak, althans voor alle significante risico’s, schattingsposten en transacties van het jaar (vergelijk Standaard 701, paragraaf 9) Is dat echt de boodschap van voorbeeld 1?

De verwijzing naar de risicoparagraaf in het bestuursverslag – waar in zijn algemeenheid niets te vinden is over management override – is generiek en daarmee in tegenspraak met de aanbeveling in 3.2.

De beschrijving van de controlewerkzaamheden bij voorbeeld 1 begint met het evalueren van opzet en bestaan van interne beheersingsmaatregelen, terwijl de aannahme in Standaard 240 paragraaf 32 juist duidelijk maakt dat hoewel interne beheersingsmaatregelen effectief lijken te werken, er altijd het risico is dat management deze interne beheersingsmaatregelen doorbreekt.

Voorbeeld 2 en Voorbeeld 3

In de situatie dat een frauderisico significante aandacht van de accountant vereiste, kan dan worden gesteld dat de gehele controle-aanpak van de betreffende jaarrekeningpost wordt uitgewerkt, zoals in een kernpunt van de controle? Het antwoord lijkt “ja” op basis van voorbeeld 2 en voorbeeld 3. Standaard 700 vraagt echter alleen naar de beschrijving van de wijze waarop *op het frauderisico* is ingespeeld. In hoeverre is het de aanbeveling van de NBA om alleen de *incrementele* werkzaamheden vanwege het geïdentificeerde frauderisico te beschrijven ten opzichte van de controle van dezelfde post als ‘slechts’ een inherent of significant risico werd geïdentificeerd? Dit om te voorkomen dat het identificeren van een frauderisico de facto de verplichting oproept om de controleaanpak als kernpunt van de controle te beschrijven. Anders gesteld: is het de aanbeveling van de NBA om – tenzij er geen sprake was van significante aandacht – altijd een kernpunt van de controle te beschrijven inzake de opbrengstenverantwoording?

Voorbeeld verkorte tekst

Ook hier lijkt in tegenspraak met de aanbeveling in 3.2 een verwijzing naar het bestuursverslag te worden opgenomen. Het lijkt immers niet logisch dat een aangelegenheid die door het bestuur als een strategisch frauderisico wordt genoemd van de accountant geen significante aandacht heeft gekregen. Bovendien worden de werkzaamheden rondom het frauderisico met betrekking tot de opbrengstenverantwoording verder in het geheel niet – dus ook niet in verkorte vorm - uitgewerkt.

Ten slotte lijkt uitsluitend in de verkorte tekst een aanvullende bevestiging opgenomen “Op basis van onze risicoanalyse [of: werkzaamheden] hebben wij geen andere materiële frauderisico’s gesignaleerd.” Het is onduidelijk waarom een dergelijke toevoeging wenselijk zou zijn en waarom dit alleen bij de verkorte variant wenselijk is.

De standaard geeft de mogelijkheid om ‘een indicatie van de uitkomst van de werkzaamheden van de Accountant’ en ‘belangrijke waarnemingen met betrekking tot de aangelegenheid’ te beschrijven. Voor de uitleg van wat bij het opstellen van de Standaard is beoogd, is het behulpzaam deze onderdelen in de voorbeelden teksten op te nemen, dan wel expliciet te maken wat onder een indicatie of belangrijke waarnemingen wordt verstaan.

5 Zijn de stappenplannen (hoofdstuk 8) behulpzaam om te komen tot de sectie ‘Controle aanpakfrauderisico’s’

Het stappenplan op zich kan behulpzaam zijn. Het toevoegen van een toelichting op de verschillende stappen (waarbij ook de nummering van de verschillende stappen zou worden uitgelegd) zou wel het nut van dit schema aanzienlijk vergroten. Voor de volgorde van de handreiking is het ons inziens logischer om het stappenplan op te nemen voor de voorbeeldteksten.

De titel van hoofdstuk 8 suggereert dat dit stappenplan een bijlage bij de handreiking is. Wij vragen de NBA dit te verduidelijken.

6 Heeft u nog andere adviezen voor ons met betrekking tot de Handreiking?

Wij hebben nog een aantal opmerkingen met betrekking tot de volgende onderdelen uit de handreiking:

Met betrekking tot de aanbeveling in hoofdstuk 3.2

Frauderisico's blijken maar zelden tot de belangrijkste (strategische) risico's te worden gerekend en worden over het algemeen niet of beperkt toegelicht in het bestuursverslag (zeker buiten het OOB domein). Daarenboven worden deze risico's – als ze al benoemd zijn - vaak vanuit niet-naleving van wet- en regelgeving in plaats van uit het perspectief van fraude behandeld. Het risico van doorbreking van interne beheersingsmaatregelen door het management, zal door het management zelf niet beschreven worden in het bestuursverslag, maar wellicht wel de waargenomen gelegenheid (schattingselement). Zou het niet beter zijn om juist wél te verwijzen naar de verantwoording van het primair verantwoordelijke bestuur? Hieruit blijkt dan of fraude wel of niet als (strategisch) risico is onderkend. Qua bewoordingen kan aansluiting gezocht worden op COSO's Internal Control— Integrated Framework (May 2013), principle 8): "The organization considers the potential for fraud in assessing risks to the achievement of objectives". (Bijvoorbeeld: "Wij verwijzen naar de risicoparagraaf in het bestuursverslag waarbij het bestuur mogelijke frauderisico's heeft overwogen.").

Met betrekking tot hoofdstuk 3.3 en 4.4

De doelstelling uit Standaard 240, paragraaf 11 is eerder uitgewerkt in 2 stromen: (1) frauderisico's identificeren en hierop inspelen en (2) inspelen op aanwijzing voor (vermoede) fraude die is geïdentificeerd.

Uit de praktijk lijkt het belangrijkste onderscheid dat bij (2) het passend is om bevindingen te rapporteren, hetgeen op zich al een onderscheid zou rechtvaardigen.

Als dit onderscheid tussen de twee stromen niet duidelijk wordt gemaakt, kan het ook lijken alsof de accountant met de (initiële) risico-inschatting en werkzaamheden (iedere) vermoede fraude heeft ontdekt tijdens de controle. In werkelijkheid zal het overgrote deel van de gevallen aan de accountant worden gemeld en niet door de accountant ontdekt.

Met betrekking tot hoofdstuk 4.2

Niet alleen een accountant zal frauderisicofactoren evalueren, maar gebruikers waarschijnlijk ook. Uitsluitend focussen op de frauderisico's en niet op het proces van frauderisicoanalyse in de controleverklaring geeft een beperkt inzicht in de werkzaamheden van een accountant ten aanzien van het onderwerp fraude én biedt geen gelegenheid om stil te staan bij frauderisicofactoren die gebruikers wellicht (ook) zien, maar voor de accountant uiteindelijk niet als frauderisico zijn bepaald.

Voorbeeld: de kennis van voorgaande jaren dat bij aanbestedingen bijv. rondom vastgoed (verondersteld dat dit een frauderisicofactor betreft) er een effectieve interne beheersing is en de verificatie van die aannames in het boekjaar, kan ervoor zorgen dat de accountant geen frauderisico onderkent ten aanzien van aanbestedingen. Als dit niet expliciet wordt gemaakt in de controleverklaring, kan een gebruiker vermoeden dat de accountant een onvolledige risicoanalyse heeft gehanteerd. Dit naar analogie van de NBA aanbeveling in 4.3 om te vermelden wanneer het frauderisico op opbrengstverantwoording weerlegd is. In dit kader verwijzen wij ook naar hoofdstuk 5, vierde alinea "Ter illustratie..."

Met betrekking tot hoofdstuk 4.3

De Aanbeveling in 4.3: "Wat betreft het risico op het doorbreken van de interne beheersing door het management beveelt de NBA aan om dat zo specifiek mogelijk te maken, zie hiervoor de voorbeelden in hoofdstuk 7", lijkt in te gaan tegen het uitgangspunt van een generiek risico dat het management interne beheersingsmaatregelen doorbreekt. Deze aanbeveling brengt derhalve 2 risico's met zich mee: (1) dat het generieke risico niet volledig wordt uitgewerkt en (2) dat er een specifiek frauderisico wordt 'verpakt' als slechts het (generieke) frauderisico dat het management interne beheersingsmaatregelen doorbreekt.

Ten slotte willen wij vragen te verduidelijken wat beoogd is met 'een indicatie van de uitkomst van de werkzaamheden van de accountant en/of belangrijke waarnemingen met betrekking tot de aangelegenheid.'

Wij merken dat deze begrippen in de praktijk niet altijd eenduidig worden uitgelegd en daarmee verwarring oproepen. Wij vragen de NBA om dit in deze handreiking te verduidelijken.

Hoogachtend,
Ernst & Young Accountants LLP

w.g. prof. dr. P.W.A. Eimers RA